

злочинів. Тому, заслуговує на увагу той факт, що в Проекті нового Кримінального кодексу України, ухваленому у першому читанні Верховною Радою України, визначення злочину, вчиненого за попереднім зговором групою осіб дане в Загальній частині. Так, у ч.2 ст.27 проекту вказано: «Злочин визнається вчиненням за попередньою змовою групою осіб, якщо в ньому брали участь дві або більше осіб, які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення» [13, с.11]. Слід відзначити, що у визначенні нічого не сказано про виконавчі функції учасників групи. Разом з тим, наведене визначення не розкриває усіх ознак, притаманних даній формі співучасті. Звичайно, що закон не може дати вичерпної характеристики тому чи іншому поняттю. У цьому випадку на допомогу приходять керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, який, на наш погляд, повинен переглянути поняття групи, що передбачене у чинній постанові.

Список літератури:

1. Сборник постановлений Пленума Верховного Суда Украины по уголовным делам. X., 1995.
2. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М., 1961.
3. Орехов В.В., Алексеев В.А. Совершенствование законодательства об ответственности за групповые преступления // Вестник Ленинградского университета. Серия 6. 1988. Вып.2.
4. Бурчак Ф.Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. К., 1986.
5. Кригер Г.А. О моменте окончания кражи социалистического имущества // Социалистическая законность. 1964. №10.
6. Вестник Верховного Суда Украины. 1999. №2.
7. Галиакбаров Р.Р. Квалификация групповых преступлений. М., 1980.
8. Матишевский П.С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. К., 1996.
9. Погребняк И.Г. Квалификация хищений, совершенных по предварительному сговору группой лиц // Борьба с хищениями государственного и общественного имущества. М., 1971.
10. Галиакбаров Р.Р. Групповое преступление. Постоянные и переменные признаки. Свердловск, 1973.
11. Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. М., 1974.
12. Ушаков А.В. Групповое преступление и смежные с ним формы преступной деятельности. Калинин, 1978.
13. Проект нового Кримінального кодексу України // Українське право. 1997. №2.

Надійшла до редколегії 02.10.2000

Я.О. Лантінов, ад'юнкт каф. кримінального права та криминології Ун-ту внутр. справ

ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ ОСІБ

Реалії сьогодення, що пов'язані із зламом командно-адміністративної системи СРСР та процесом бурхливого розвитку ринкових відносин, що співпав із відновленням української державності, з одного боку, та незавершеність ринкових реформ, який обумовлює відсутність позитивної стабільності як у соціальному житті, так й в суспільній свідомості, з іншого, породжують такі негативні явища, як «економічні злочини» [1, с.12–28].

Вітчизняні дослідники зазначають, що разом з поступовим зародженням в Україні елементів ринкової економіки істотно зросла роль договору купівлі-продажу. В умовах ринкової економіки договір купівлі-продажу є основним регулятором взаємовідносин між виробниками і споживачами, відносин у сфері розподілу і перерозподілу матеріальних благ [2, с. 49]. На наш погляд, слід додати, що договір купівлі-продажу – це у першу чергу юридична форма, що закріплює та регулює певні суспільні відносини, пов'язані з обігом товарів. Однак, зрозуміло, поведінка особи, що не суперечить нормам цивільного права, може одночасно конфліктувати з вимогами кримінального законодавства. Тобто, хоч вказаний засіб є необхідним для існування певних суспільних відносин, ймовірний такий шлях його використання, який завдає чималу шкоду суспільним відносинам, що перебувають під охороною закону. Якщо наявні прояви негативного впливу на ці суспільні відносини, до числа яких, як це зазначено в ч.1 ст.7 Кримінального Кодексу України (далі КК) належить й економічна система України, законодавець має відповісти відповідним чином. Саме тому КК передбачає відповідальність за незаконну торговельну діяльність, тобто здійснення угод купівлі-продажу товарів або інших предметів з ухиленням від реєстрації в установленому порядку, з метою отримання неконтрольованого державою прибутку [3, с.42]. Ст.155^б КК посідає важливе місце серед кримінально-правових засобів боротьби із економічною злочинністю, одним з найнебезпечніших проявів котрої є організована злочинність. О.Ф.Ковітіді зазначає, що особливу занепокоєність викликає поширеність організованої злочинності, що являє собою найбільш небезпечний прояв співучасті. Організована злочинність як окремий вид групової злочинності пересікається з так званою господарсько-корисливою злочинністю [4, с.1].

Не зважаючи на те, що в науці кримінального права питання боротьби з організованою злочинністю певної мірою розроблені, однак досі не запроваджено ні дефініції організованої групи у КК, ні навіть єдиного підходу до її визначення.

Керівні положення Пленуму Верховного Суду України вказують на таку ознаку організованої групи, як зорганізованість винних як найважливішу відмінність від групи осіб за попередньою змовою [5, с.56]. Згідно з п.26 постанови Пленуму Верховного суду України на наявність цієї ознаки можуть вказувати розроблений (хоча б у загальних рисах) і схвалений учасниками групи план злочинної діяльності або вчинення конкретного злочину, розподіл ролей, наявність організатора, прикриття своєї діяльності як своїми силами, так і за допомогою сторонніх осіб, вербування нових членів, наявність загальних правил поведінки, наявність матеріальної бази тощо.

Майже усі криміналісти визнають, що такі риси притаманні організованій групі, але, в той же час, їх точки зору мають значні розбіжності. Так, Р.Р.Галиакбаров розумів під організованою групою об'єднання двох або більш осіб, що попередньо зорганізувалися для вчинення одного або більше злочинів, та вважав, що така група є більш небезпечним різновидом

співучасті за попередньою змовою [6, с.28]. М.А.Шнейдер відносив організовану групу до різновидів злочинного співтовариства, при цьому не визнавав за нею ознаки стійкості [80, с.36-37]. А.Ф.Зелінський та О.В.Литвак у цьому питанні займають компромісну позицію, визнаючи ознаку стійкості за організованою групою, але при цьому вважають, що «організована група (згряя, банда, угруповання) – це стійке об'єднання кількох осіб, створене заради спільної злочинної діяльності на невизначений час, і кількість його членів не може бути менше трьох, оскільки тільки в цьому разі може йтися про ієрархічну структуру групи та розподіл ролей» [8, с.106; 9, с.8–16]. Інші вітчизняні дослідники пропонують таку сукупність ознак, котрими може характеризуватися організована злочинна група, у тому числі – створення організованої групи з метою умисної сумісної злочинної діяльності, усталеність групи, планованість злочинної діяльності, організованість, кримінальна спеціалізація членів групи, стабільність злочинної діяльності, мобільність злочинного формування, ієрархічність структури, чіткий розподіл обов'язків, корупційність зв'язків, розподіл зон впливу та ін. [10, с.32].

Щодо визначення організованої злочинної групи, ми вважаємо доцільним спиратися на думку Н.О.Гуторової – «преступление признается совершенным организованной группой, если оно было совершено двумя или более лицами, предварительно организовавшимися в устойчивую группу для совместного совершения одного или нескольких преступлений» [11, с.80]. Також для правильного розуміння ознаки зорганізованості важлива примітка А.М.Царегородцева, котрий під організацією групи розумів перш за все «учреждение, устройство» [12, с.37].

Таким чином, щодо вчинення незаконної торговельної діяльності, організація групи може мати вираз у об'єднанні двох або більше осіб, кожна з котрих відповідає ознакам суб'єкта цього злочину. Така «фундація» може мати вираз у об'єднанні зусиль та дій спрямованих на здійснення угод купівлі-продажу товарів або інших предметів, що може мати прояв у об'єднанні капіталів, спільному використанні приміщень, транспортних засобів, причому найчастіше характеризується розподілом ролей. Досить часто такі організовані групи являють, так би мовити, незареєстровані «підприємства торгівлі», коли організатор виконує обов'язки засновника та «директора», інші співучасники можуть виконувати функції продавців, експедиторів тощо. Але незалежно від конкретної об'єктивної сторони вчинюваного злочину, кожен з співучасників, членів такого угруповання, має усвідомлювати свою причетність до організованої групи, свою роль та функції, та бажати вчинення таких діянь.

Наступна обов'язкова ознака організованої групи – стійкість. Н.О.Гуторова розуміє стійкість як суттєву ознаку організованої групи, що характеризується кількісно-якісними показниками. Кількісний показник стійкості має вираз як попередня домовленість учасників такої групи на тривалу злочинну діяльність. Якісний показник стійкості вимагає наявність

певної організаційної єдності учасників злочинної групи [11, с.78–79]. Слід погодитися з Н.О.Гуторовою, що попередня домовленість учасників організованої групи на тривалу злочинну діяльність охоплює не тільки вчинення декількох злочинів, але і вчинення одного епізоду продовжуваного злочину. Тобто групу, що вчинила злочин, передбачений ст. 155⁶ КК України, слід визнати організованою в тих випадках, коли буде встановлено, що їх сумісним умислом охоплювалося вчинення незаконної торговельної діяльності протягом певного часу або шляхом вчинення декількох епізодів.

Зрозуміло, що така вказівка має дещо загальний характер, а тому не має практичної цінності, тому потрібно встановити більш визначені критерії визначення організованої групи щодо незаконної торговельної діяльності. На жаль, аналіз судової практики не дає можливостей для встановлення вказаних ознак. Проведений нами аналіз судової практики свідчить, що суди майже не застосовують таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення незаконної торговельної діяльності організованою групою. Цей недолік судової практики в своїй монографії відмічав й П.А.Воробей, котрий на підставі проведеного дослідження з'ясував, що приблизно у 9% випадків особи, які займаються незаконною торговельною діяльністю і притягнуті до кримінальної відповідальності за ч.2 ст.155⁶ КК за ознакою «незаконна торговельна діяльність, вчинена за попереднім зговором групою осіб», фактично вчинили злочини організованою групою і повинні були притягуватись до кримінальної відповідальності за ч.3 ст.155⁶ КК за раніше названою ознакою [13, с.85]. Однак ми не згодні з його точкою зору, що організована група відрізняється від групи осіб за попереднім зговором за ознакою розподілу ролей, оскільки вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою або організованою групою знаходяться в одному ряду класифікації співучасті за суб'єктивними ознаками, у той час як співучасть з розподілом ролей – це різновид співучасті за об'єктивними ознаками, і таке їх співвідношення суперечить правилам логіки [14, с.39–40].

Незаконна торговельна діяльність є злочином продовжуваним, кожний її окремих епізод може тривати від кількох років до декількох місяців, тому, на наш погляд, не має сенсу пов'язувати ознаку стійкості відповідної організованої групи лише з кількістю окремих злочинів, оскільки стійкість, як ознака організованої групи не обов'язково пов'язана із множинністю злочинів [15, с.98-100]. У чому ж тоді полягає якісна різниця між вчиненням незаконної торговельної діяльності групою осіб за попередньою змовою та організованою групою? На наш погляд, саме стійкість угруповання принципово підвищує його суспільну небезпеку, і саме визначення цієї ознаки стосовно незаконної торговельної діяльності дасть можливість визначити дефініцію організованої злочинної групи у цій сфері. Зрозуміло, що поодинокі випадки незареєстрованої торгівлі, навіть вчинені групою осіб за попередньою змовою не можуть і не повинні визнаватися вчиненими стійкою групою. Тому ми вважаємо, що лише систематичність здійснення незаконної торговельної діяльності перетворює групу осіб на організовану.

На нашу думку, ознака стійкості має місце у випадках усвідомлення кожним з співучасників його приєднання до згоди, що охоплює вчинення трьох або більше угод купівлі-продажу товарів або інших предметів з ухиленням від реєстрації в установленому порядку з метою отримати неконтрольований державою прибуток, або регулярне здійснення таких діянь протягом невизначеного часу, або вчинення вказаних діянь з вилученням неконтрольованого державою прибутку в великому розмірі. Досягнення такої сумісної згоди є готуванням до вчинення злочину, передбаченого ч.3 ст.155⁶ КК «незаконна торговельна діяльність вчинена організованою групою». З об'єктивної сторони, діяння співучасників, що реалізують подібну змову, мають характеризуватися розподілом ролей або функцій, з суб'єктивної сторони – повинна бути наявна взаємна поінформованість. Ознаки складної ієрархічної структури, стійких організаційних форм, прикриття діяльності, вербування нових членів, загальні правила поведінки є факультативними і характеризують перш за все моноетнічні угруповання.

Підсумовуючи викладене, маємо зауважити, що для успішної боротьби з організованою злочинністю необхідна чітка, розвинена законодавча база, у тому числі закріплення на законодавчому рівні загальної дефініції організованої групи. Однак, склад злочину, що передбачений ст. 155⁶ КК України, має певні властивості, а тому потребує більш диференційованого підходу. На наш погляд, доцільно закріпити визначення організованої групи щодо незаконної торговельної діяльності у відповідній постанові Пленуму Верховного Суду України.

Список літератури:

1. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Х., 1999.
2. Цивільне право. Частина друга. К., 1997.
3. Кримінальний кодекс України. К., 1998.
4. Ковітіді О.Ф. Інститут співучасті у кримінальному праві України/ Автореф. ... канд. юрид. наук. Х., 1999.
5. Постановление пленума Верховного суда Украины «О судебной практике о корыстных преступлениях против частной собственности» от 25.12.1992 г. с изм. и доп. от 4.06.1993 г., 13.01.1995 г., 3.12.1997 г.
6. Галиакбаров Р.Р. Квалификация групповых преступлений. М., 1980.
7. Шнейдер М.А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. М., 1958.
8. Литвак О. Злочинність, її причини та профілактика. К., 1997.
9. Зелінський А.Ф. Про організовану злочинність // Вісник Університету внутрішніх справ. Х., 1996. Вип.1.
10. Матусовський Г.А., Бодянский С.В., Бушан О.П. та ін. Правоохоронні органи у боротьбі з організованою злочинністю: компетенція та взаємодія // Питання боротьби зі злочинністю. Вип.2. Х., 1997.
11. Гуторова Н.А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Украины. Учеб. пособие. Х., 1997.
12. Царегородцев А.М. Ответственность организаторов преступлений. Учеб. пособие. Омск, 1978.
13. Воробей П.А. Кримінальна відповідальність за незаконну торговельну діяльність. К., 1996.
14. Бандурка О.М., Тягло О.В. Курс логіки. Підручник. Х., 1999.
15. Зелінский А.Ф. Понятие преступной деятельности // Сов. государство и право. 1978. №10.

Надійшла до редколегії 30.09.2000